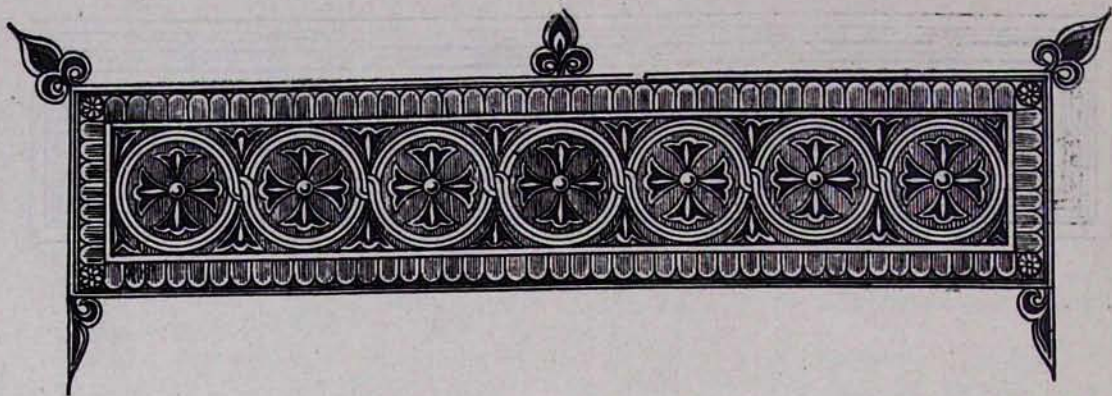

ՊԱՐԳԵՎ ՀԱՀԱԶՅԱՆ

ԵՂԻՎԱՐԴԻ ՆՈՐ ԳԻՐՔԸ

Սփյուռքահայ գրականությունը հարստացավ մի նոր չափածո ստեղծագործությամբ: Վերջերս Երուսաղեմի հայոց Սրբոց Հակոբյանց վանքի տպարանից լույս տեսավ ըսփյուռքահայ անվանի բանաստեղծ Եղիվարդի (Եղիշե արքեպիսկոպոս Տերտերյան) նոր գիրքը «Հայրենականք, Տոհմականք» խորագրով: Ներկա հատորը, անտարակույս, գալիս է իր ինքնուրույն տեղը գրավելու հեղինակի գրական ընդհանուր ժառանգության մեջ:

Գիրքը բաղկացած է երկու բաժնից. առաջին բաժնում, որն ունի «Հայրենականք» վերնագիրը, տեղ է գտել հայրենասիրական երկարաշունչ մի քերթված, ուր հեղինակը անհագ կարոտով ոգեկոչում է իր ծննդավայրը, իր կորցրած հայրենիքը, նրա բնության առինքնող գեղեցկություններն ու հրապույրները: Այս բաժնի իրարահաջորդ հատվածներում ընթերցողի աչքերի առաջ մեկը մյուսից գրավիչ պատկերներով տողանցում է հեղինակի մանկության հուշերի շարանը: Բանաստեղծի հիշողության պաստառի վրա, տարիներ անց, աղուտ ստվերագծերի մեջ վերհառնում են հայրենական հին գյուղակը լեռան փեշին, նրա նեղ ու «կույր» փողոցները, նախիրների բարձրացրած փոշին, սայլերի «հեծքը» դաշտի ճանապարհին, մանկության լուրջ աղբյուրը, որի հավերժական ծա-

րավով է տոչորվում իր սիրտը, հետո՝ ջերմությունը հայրական սուրբ օջախի, գորովակաթ բարի դեմքը իր մոր, որ թթի ծառի տակ իր «աղեկատն» է մանում, և ապա... ապա անծայր քարավանը հեք տարագիրների «Եղեռնի սև ճամփաներուն», ինքը մենակ, մոր փեշից բռնած, քայլում է ու քայլում՝ հոգում անկոր ցատում ու բողոք: Ժամանակի հեռուներից հեղինակը մտքի աչքերով տեսնում է Վանա ծովն ու Աղթամարը, Սիփանն ու Նեմրոսը, այնուհետև արյունով պղտորված Եփրատը, մայր Արաքսը, որ սիրտը մրմուռ՝ գնում է դեպի օտար ափեր:

Հին հիշողություններից հառնող այս պատկերներին լուրջաբար, որոնք պարուրված են աշնանային թախծուտ գույներով, հեղինակը տալիս է նաև իր նոր հայրենիքի՝ ապրող, շնչող, արևային Հայաստանի լուսաշող պատկերը. ահա բերք ու բարիքով լիառատ հայրենական դաշտերը, որտեղից վերադառնում են հոգնաբեկ մշակները նոր գյուղի, «ուր կիյուսի ոսկի հեքիաթը նոր օրերուն»: Ահա հայ հավատքի վեմ Մայր տաճարը Ս. Էջմիածնի, շքեղ համալիրը հերոսական Սարգարապատի, ժայռակերտ Գեղարդա վանքը, Սյունիքն ու Չանգեպուր՝ իր հռչակավոր Տաթևով, Ջերմուկը՝ իր բուժարաններով, Վայոց ձորը, կապուտաչյա Սևանը, նրանից սկիզբ առնող «կենդանի ջուղ» Չանգուն՝ իր

«ջրանցքներով երկաթաձայն», իր էլեկտրական կայաններով, ապա մեր հայրենիքի նոր ուստանը՝ Երևանը, որ մարմին է առել «ավերներեն մեր անցյալին»: Եվ այսպես՝ հեղինակի ընկալման մեջ համադրվում, կուգակցվում և միաձուլվում են հինն ու նորը, անցյալն ու ներկան, խավարն ու լուսավորը, հին այգին ու նոր այգին, ավերված խրճիթներն ու նորաստեղծ պալատները նորոգ հայրենիքի: Ի տես օրավոր ծաղկող ու բարգավաճող իր հայրենի երկրի, բանաստեղծի սրտի խորքից բարձրանում է ապագա խաղաղ կյանքի մաղթերը:

«Թող չբուսնի տատասկ դժնիկ
Հողերուս քու, այգին իմ նոր,
Ու վրայեղ թևը չանցնի
Թռչունին սև...»:

Հեղինակն ուզում է իր նոր տունը կառուցել «Արագածի անքույթ խորքին, վերթ համեցող կարոտի ժայթք», նման իր երբեմնի այն երազ տան, որի շեմքին հոսել է իր հոր արյունը կաթիլ-կաթիլ:

Ամբողջ քերթվածը շնչում է հայրենասիրական անկեղծ ոգով՝ դրսևորելով բանաստեղծի հոգեկան աշխարհն ալեկոծող զգացմունքների ու ապրումների ելեջները: Քերթվածի առանցքն է կապում հայրենիքի գաղափարի նվիրականությունը, որ միակ անսուտ սրբությունն է, միակ ճշմարտությունը:

Հատորի երկրորդ բաժինն ունի «Տոհմականք» ընդհանուր վերնագիրը: Այս բաժնում ընդգրկված են փոքր ծավալի չորս պոեմներ՝ «Աժդահակն ու Տիգրանը», «Չորափորեցին», «Վահան Գողթնացին» և «Տարիներ հետո (Ս. Սահակ)»: Հիմնվելով ազգային ավանդապատումների, վկայաբանությունների և մեր հին մատենագիրների հաղորդած պատմական տվյալների վրա՝ հեղինակը գեղարվեստական մարմնավորում է տվել հայ ժողովրդի հեռավոր անցյալի որոշ դեպքերին ու դեմքերին: Ուշագրավ է հատկապես «Չորափորեցին» պոեմը, որ սեղմ, բայց տպավորիչ գծերի մեջ վեր է հանված պայծառ կերպարը Սահակ Գ Չորափորեցի հայրենա-

սեր կաթողիկոսի, որը աքսորական կյանքի դառնությունները ճաշակած, հյուծված ու վատառողջ, ծերունական հասակում հանձն է առնում երկար ու դժվարին ճանապարհորդության տաժանքը՝ հանդիպելու համար հայոց աշխարհի վրա արշավելու ելած արաբ արյունարբու ոստիկանին, աղերսալից խոսքերով մեղմելու նրա վայրույթը և այդպիսով փրկելու իր հայրենիքն ու իր անպաշտպան ժողովրդին անխուսափելի սպանդից և ավերածություններից: Հուզիչ և ազդու է պոեմի վերջին հատվածը, որ պատկերված է հայոց վշտակիր Հայրապետը՝ դազադում պառկած, ցավի ստվերը դեմքին, անկենդան ձեռքում պինդ սեղմած մերձիմահ գրված իր նամակը՝ ուղղված դաժան բռնակալին, որպես խաղաղության և հաշտության պատգամագիր: Պոեմն ավարտվում է պատմի էական գաղափարն ամփոփող հետևյալ խորիմաստ և թելադրական տողերով:

«Մահ կենսանորոգ և մահ սրբարար,
Որ երիթամած հոգիներուն մեջ
Կբանաս հաճախ վարդերդ ճերմակ,
Զեռքովն Աստուծո կարծես հոն ցանված»:

Գեղեցիկ են մշակված նաև հատորի մյուս պոեմները, որոնք բոլորն էլ հազեցած են գեղարվեստական խոսքի ինքնատիպ, ճոխ տարրերով:

Եղիվարդի չափածոն, որ գերազանցապես անհատական դրոշմ ունի, այս հատորում նույնպես պահպանել է իր հիմնական հատկանիշները՝ սահուն երաժշտականությունը, թեթևությունը, պարզությունը: Նրա մտածողությունը խիստ պատկերավոր է: Բանաստեղծը իր մտքերն ու զգացումները դրսևորում է պատկերների ամբողջական շարքերով, խոսքի գյուտերով, ցայտուն ու ներգործուն արտահայտչամիջոցներով, որոնք արդյունք են նրա ստեղծագործ երևակայության:

Եղիվարդի ներկա հատորը ուշագրավ երկվոյթ է սփյուռքահայ արդի բանաստեղծության մեջ:

Ստորև արտատպում ենք առանձին հատվածներ հեղինակի վերոհիշյալ գրքի «Հայրենականք» բաժնից:

«Ո՛վ հայրենիք, հաղթող ես դուն,
Ստեղծիչը հպորագույն հոգիներուն:
Ժամանակի շանթերուն տակ,
Կխորտակվին փառք, մեծություն,
Կմնաս դուն
Իբրև դափնյա ճյուղ մը դալար,
Շիրմին վերև
Քեզի համար մեռնողներուն»:

Կքալեի աշնան մեջեն
Իմ հայրենի,
Գլխուս վերև երկինք անհուն
Վրան լարված,
Հովի թևով կծավալեր
Երգն աշունին,
Վեր բարձրացող ճպոտին տակ
Մասիս սարին:

Աչքերուս դեմ գյուղեր ահա,
Մեր աշխարհին հապարամյա,
Նստած խաղաղ մեր լեռներու
Գահավանդին,
Կամ ուժասպառ ինկած տապաստ
Խորն հովիտին:
Փողոցներն անոնց փողոտ
Ու խորտուբորտ,
Կանցնին ծերեր,
Գավազանին հետ հաշտված,
Կիներ փայլատ հագած արև:
Դուռներուն դեմ հյուղակներուն,
Լաճեր բոկոտ,
Աչվըներով ջինջ, բայց թախծոտ:

Վանք ու մատուռ, վկայարան,
Կերպարանքներ մեր հողին,
Մեր լեռներու երակներեն
Քար քար հանված,
Աստվածապգյաց իշխաններեն
Մեր հինավուրց,
Որոնք իրենց մարմնեն անդին
Գիտցան անցնիլ,
Ու բուսցուցին ոգին անմահ
Եվ աղանանդ,
Դարերու դեմ միշտ անվկանդ:

Դաշտավայրը Արարատյան,
Սուրբ Գրքի էջ մըն է կարծես,
Որուն վրա լեռն հայրենի՝
Նետած նայվածքն իր խորամուխ,
Կուպե հեգել,
Խորհուրդն անլույծ մեր պատմության:

Ու կթվի ինծի լսել
Չայնեը կրակ
Արնաշաղախ մեր անցյալին,
Հերոսներուն և սուրբերուն,
Խոսքի նստած Աստուծո հետ:

Անոնք բոլոր,
Նետած պատանք, հագած մարմին,
Իբրև իշխան, կղերական
Ու ջինական,
Մեր հողերեն կանցնին նորեն,
Վերքերով խոր ու տարադեմ:

Խուժումն անծայր հուշերու բորբ
Կբարձրանան սիրտըս ի վեր:
Աչքերուս դեմ տունը մեր հին,
Մայրս թույթի ծառին ներքև,
Կմանե դեռ աղեկատն իր:
Ու կհիշեմ լացս առաջին,
Ժայռն ինկած ջուրի հանգույն:

Երկնքին տակ կբարձրանար
Յաթաղան մը արյունաներկ,
Որ հայ մայրեր չծնին ալ,
Եվ մանուկներ չգան աշխարհ:

Ես դեռ մանուկ մորս փեշին՝
Եղեռնի սև ճամփաներեն
Քալեցի շատ,
Ոտքերուս՝ ցավ և սիրտիս՝ վերք,
Եվ այդ ցավին կհյուսվեր լուռ
Ցասում մ'անկող, բողոք մ'անհուն,
Որ կմնա մինչև այսօր
Իբրև կտակ արյունագիր
Իմ որբության:

Հեռո՛ւն, հեռո՛ւն,
Միտքիս աչքով կտեսնեմ դեռ,
Ծովը Վանա,
Մատյան անհուն անցելահուշ
Հրաջքներուն:
Մնդուս կտավ մինչև երեկ,
Այժմ սուգի մեծ վարջամակ,
Արցունք աչքին՝ որ կնայի
Բյուր վերքերուն Աղթամարի:

Վերեն ինկած վերթ դազաղներ
Կղպներն են ջուրին վերև,
Անվերադարձ մեծ փառքերու
Իբրև դիրքը ծփծփուն:

Սիփան, Նեմրութ, մոզերու պես
Հագած կնգուղ,
Դեռ կխոսին Աստուծո հետ:

Եփրատն անդին, պղտոր, քենոտ,
Վիշապի մը նման նոթի,
Հովիտներեն ու դաշտերեն
Կգալարվի,
Ավերակներն իսկ լիվելու
Ա՛լ անկարող,
Իր ջուրերուն՝ ալ չեն ցոլար,
Բյուր գմբեթներն տաճարներու:

Հո՛ղ հայրենի,
Անհուն կարոտ և կարմիր ձայն,
Գեղեցկություն անշամանդաղ,
Ոսկի երազ,
Գաղափարի կարմիր դրոշ:
Քանի դար է ալ չեմ հիշեր
Մեր արևին նման այրող,
Մեր ջուրերուն պես պաղպաջուն
Երազ էր խոր,
Ժողովուրդին մեր դարավոր,
Ունենալ լոկ իր սեփական
Կտոր մը հող:

Ունի՛նք այսօր:

Այդ բաբախուն բարիքն հզոր,
Որուն ծոցին՝ կծոցվորին
Միտքի, սիրտի ծիլեր աղվոր,
Ողողելու խորշերն ամեն
Սեր գերության խոր նկուղին,
Եվ ընելու զմեզ գիտակ
Իրավունքին մեր դարավոր:

Կքալեի ափերն ի վեր
Օձապտույտ Հրապրանին,
Հոգիս լեցուն
Ցնորքներով աներկրային:

Չանգո՛ւ, Չանգո՛ւ,
Աղջիկն աղվոր մեր լեռներուն,
Մապերդ հովին,
Հովտն հովիտ ու ժայռն ժայռ
Քանի՛ դար է կվապես դուն:
Սափորն ուսած ջուր կտանիս
Այգիներուն մեղրառողկույզ,
Լույս կտանիս,
Գյուղակներուն և սիրտերուն,
Նորափթիթ և նորապարդ:

Ու կպատմես հին օրերու
Հեքիաթն ոսկի,
Ջրանցքներուն երկաթաձայն,
Կայաններուն էլեկտրական,
Պատրույզն որոնց
Երակներեդ կհագնի բոց:

Աջնան մեջեն ես կքալեմ
Ու կնայիմ լեռներուն սուրբ,
Որունք բռնած ափսեն կապույտ
Սևան լիճին,
Վեր կհանեն երկնքին դեմ:

Լի՛ճ հայրենի, երապն հալած,
Ժողովուրդիս բազմահալած,
Որու ծոցին կղվին աղվոր,
Կուրծքին առած մատուռներ զույգ,
Որունք կարծես կունկնդրեն դեռ
Չայնը Անոր՝
Որուն օր մը բացինք մեր սիրտն
Ու մեր հոգին:

Սևա՛ն, Սևա՛ն, ափսե ակատ,
Արյունին մեջ վերջալույսին,
Եվ Հրապրան քեզմե բխող
Կենդանի շող,
Մեր սիրտերուն վերև բացվող:

Դուն սրտաձև,
Սիրտն ես իրավ Հայ աշխարհին,
Որ դարերով տրոփեր է,

Շուրջդ կախարդված
Լեռներու ծոց:

Ափիդ կեցած,
Թարթիչներու՝ օտարության
Դեղին փոշին,
Եվ ոտքերու՝ հալած կապար,
Բայց աչքերու՝ երապ մը վառ
Քեզ կդիտեմ ազահաբար:

Օտար երկնի լույսին ներքև,
Պատկերդ աղվոր,
Պիտի մնա հոգիիս խորն
Մարգրիտն ինչպես սաղափաշող
Մռայլ ծոցին մեջ ոստրեին:

Աջնան մեջեն ես կքալեմ
Փողոցներեն նորակառույց
Երևանին:
Կոթողներու շարանն աղվոր,
Ոստանին նոր,
Կղվիներու պես հրեղեն
Կբարձրանան
Ժամանակի անհուն ծովեն,
Հորինելու մանյակ մը նոր
Հրապրանի պարանոցին:

Քաղաքն է այս,
Ժողովուրդին իմ նորավառ
Տուն տաղավար,
Չավակներուն իր ծոցածին,
Դրախտ մը նոր,
Փոխան կորաված դրախտներուն,
Մարմին առած
Ավերներեն մեր անցյալին:

Հրաշապան իմ Երևան,
Գիրկ մայրական, վերջին կայան
Չավակներուդ հեռու, մոտիկ:
Ոչ ոք գիրկեդ կլինա հեռու,
Երբ կբերե արյուն ու դին
Դարե ի դար մինչ մեր օրեր:
Դուն բոլորին
Եվ մենք ամբողջ քու մեջ միայն:

Հաշտության ձեռք իմ Երևան,
Սերդ օրենք մեռելներուն և ողջերուն:
Անցյալ, ներկան ու ապագան,
Քու սիրույդ մեջ թող իրար գան,
Հացդ ընելու մեզի նշխար,
Ջուրդ ընելու մեզի գինի
Հաղորդության,
Մեզ լվացող, մեզ կրակող
Թմբիրներեն տարագրության,
Հանդերձելու փառքըդ պայծառ,
Չոր ըղձացինք ու դեռ կըղձանք.
Հապար ամեն մինչ հապար ամ:

Աչքերուս դեմ այգին է նոր,
Այն միտսին այնքա՛ն նման,
Որ ալ չկա:
Ներս կմտնեմ երկաթ դուռնեն,
Առավոտը ոտքերուս տակ
Չույլ մարմարիոն:
Աղջիկն ինչպես կտավին դեմ
Իր երապին կարմիր, կապույտ,
Կքաղցրանա այգիիս դեմ
Տարիներու սիրտն իմ ծարավ:
Խաղաղություն. և օրհնություն
Մշակներուն և արտերուն,
Որոնք բարիքն հանդերձեցին
Մառաններուն և սիրտերուս:
Օրո՛ր ոսկի տերևներուն,
Մերկ հողերուն,
Կմախք դարձած անտառներուն,
Անոնք բոլոր,
Թուխս են նստեր վաղվան հույսով:

Թող չբռնակի տատասկ, դժնիկ
Հողերուդ քու, այգին իմ նոր,
Ու վրայեդ թևը չանցնի
Թռչունին սև,
Եվ վաղը երբ մեկ հնձանին
Մեջ ձմվին
Բարիքն անուշ մեր արևին
Եվ հողերուն, փրփուր փրփուր,
Բացվի պիտի երգն աղամանդ,
Այգիներեն խրճիթներու,
Խրճիթներեն պալատներու:

Հոս ես ահա, այգին իմ նոր,
Ավերին դեմ հավարամյա
Մեր աշխարհին,
Եվ իմ քաղցրիկ մամի փոխան,
Որ ալ չկա,
Աղջիկ մըն է քաղցրատեսիլ,
Կեցած վմրուխտ օրերուն դեմ,
Անցորդներուն արդ կբաշխե
Բարիքն առատ,
Խնկանման հատիկներով:

Էջմիածի՛ն,
Երկնի վրա ձևված հրաշք,
Չույլ տապանակ, պուն հրեղեն,

Որուն լույսին նայեցան միշտ
Աչքերն ուրախ, աչքեր տրտում
Սերունդներու,
Որուն շունչեն ու կրակեն
Առավ մարմին
Մեր դարերու հրաշքը սուրբ,
Աստվածաշունչ,
Մագաղաթ, երգ ու շարական,
Կանթեղին տակ Լուսավորչին:

Սարդարապա՛տ, հաղթության պատ,
Հողասկիի մը սրբապան,
Մարմին հայուն, նշխար ընտիր,
Արյուն գինի,
Պատարագին պլատոնության:

Դարեր կանցնին,
Բայց կմնա հուշարձանն այն,
Անպարագիծ և անսահման,
Կերտված քար քար
Ոսկորներեն հերոսներուն,
Հավատքեն սուրբ մեր մայրերուն,
Ճերմակ հույսեն՝
Պարմաններուն և կույսերուն,
Շիրիմին պես Օջականի
Աննիջ Սուրբին,
Էջմիածնի քարի հանգույն,
Արարատի պես անսասան:

Գեղարդն ահա,
Լուսավորչի սուրբ ձեռակերտ,
Որ խավարին դեմ հեթանոս
Վառեց ճրագն քրիստոնյա,
Եվ Գեղարդովն արյունավառ
Փորեց, կոփեց կուրծքը ժայռին,
Կերտեց տաճարն այս արտակարգ,
Իբրև քանդակ ու կաղապար
Մեր հոգիին:

Չանգակներու անձրևին մեջ:
Դրած անտես թագն Աստուծո,
Վանքը կախարդ դեռ կբախե
Գավազանովն աղամանդե,
Երկինքներու կապույտ դրան,
Աղերսելու խաղաղություն
Ու բարություն,
Վրան արյան հեղեղներուն
Մոթ սիրտերուն,
Վրան համայն Հայոց երկրին:

